

Θεάτρου Πόλις. Διεπιστημονικό περιοδικό για το θέατρο και τις τέχνες

Τεύχος #5-7 (2019-2021): Κινηματογράφος και ιστορία: η μνήμη μιας χώρας και οι χώρες της μνήμης

Στοργή στον λαό: Ο παραλογισμός και η γελοιότητα της χουντικής λογοκρισίας

Βασίλης Δουβλής

doi: [10.12681/30789](https://doi.org/10.12681/30789)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δουβλής Β. (2022). Στοργή στον λαό: Ο παραλογισμός και η γελοιότητα της χουντικής λογοκρισίας. *Θεάτρου Πόλις, Διεπιστημονικό περιοδικό για το θέατρο και τις τέχνες*, 249-250. <https://doi.org/10.12681/30789>

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΟΥΒΛΗΣ

Στοργή στον λαό: Ο παραλογισμός και η γελοιότητα της χουντικής λογοκρισίας

Η *Στοργή στον Λαό* είναι ένα ντοκιμαντέρ με θέμα τη λογοκρισία στον κινηματογράφο την περίοδο της δικτατορίας, εσωτερική παραγωγή του τηλεοπτικού σταθμού της Βουλής. Γιατί, όμως, μια ταινία για τη λογοκρισία της Χούντας σήμερα; Όλα ξεκίνησαν, όταν πριν από μερικά χρόνια έμαθα, εντελώς τυχαία, ότι το αρχείο της λογοκρισίας της δικτατορίας είχε σωθεί. Τουλάχιστον ένα μέρος του. Η ιδέα της δημιουργίας ενός ντοκιμαντέρ που δεν θα βασιζόταν μόνο στις μαρτυρίες των σκηνοθετών που έζησαν στο πετσί τους τη λογοκρισία των συνταγματαρχών, αλλά και στο άγνωστο μέχρι τώρα αρχείο της Χούντας μου φάνηκε δελεαστική. Έτσι ξεκίνησε η περιπέτεια της ταινίας. Αρχισα, λοιπόν, να ψάχνω και μετά από έρευνα χρόνων κατάφερα να βρω ένα μεγάλο μέρος του. Περιλάμβανε τις αποφάσεις των επιτροπών λογοκρισίας, πολλές φορές μαζί με το σκεπτικό τους, απόρρητα έγγραφα, αλλά και κουτιά με φιλμ, πολλές φορές μισοκατεστραμμένα, με τις λογοκριμένες ή απαγορευμένες σκηνές. Δεν υπήρχε, βέβαια, ένα συγκροτημένο αρχείο. Ήταν υλικό, ακόμη αταξινόμητο, αποσπασματικό, συχνά αταυτοποιητό και διασκορπισμένο κυρίως στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, αλλά και στο Κινηματογραφικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, στην Ταινιοθήκη της Ελλάδας και στο Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο.

Το πρώτο πράγμα που χρειάστηκε φυσικά να γίνει ήταν το υλικό αυτό να ταυτοποιηθεί, να ταξινομηθεί, να συντηρηθεί και να ψηφιοποιηθεί για να επιχειρήσω, στη συνέχεια, να συνθέσω όλα τα κομμάτια αυτού του παζλ, που στην αρχή έμοιαζε χαοτικό, αποσπασματικό και ανολοκλήρωτο.

Στο ντοκιμαντέρ δεν ήταν, βεβαίως, δυνατόν να συμπεριλάβω όλο το υλικό που βρέθηκε. Αποφάσισα, λοιπόν, να επιλέξω τις -κατά τη γνώμη μου- πιο αντιπροσωπευτικές ταινίες, αποφεύγοντας κάθε είδους αξιολογικό αποκλεισμό. Έτσι, το ντοκιμαντέρ περιλαμβάνει μικρής διάρκειας αποσπάσματα από 75 ελληνικές και ξένες ταινίες κάθε είδους και αισθητικής, αριστουργήματα, αλλά και εμπορικές ταινίες αμφίβολης ή ακόμη και χαμηλής αισθητικής. Προσπάθησα, έτσι, να δώσω μια αντιπροσωπευτική εικόνα της λογοκρισίας των συνταγματαρχών και να φέρω στο φως τον τρόπο σκέψης, την επιχειρηματολο-

γία και τα κριτήρια των λογοκριτών, που μερικές φορές ξεπερνούν κάθε φαντασία.

Ποιοι ήταν, όμως, οι λογοκριτές; Ήταν υπηρεσιακοί παράγοντες, αστυνομικοί, στρατιωτικοί, αλλά, δυστυχώς, και άνθρωποι από τον χώρο του κινηματογράφου και της τέχνης. Πολλές φορές συνέβαινε μάλιστα αυτοί να είναι και οι πιο σκληροί. Οι περισσότεροι, ωστόσο, ήταν φανερά ανεπαρκείς και πολλές φορές αδυνατούσαν να κατανοήσουν τις ταινίες. Μια έκθεση που αφορά στη λογοκρισία της ταινίας του Ζαν Λικ Γκοντάρ *Ο Τρελός Πιερό* είναι αποκαλυπτική: «Κορύφωμα ασυναρτησίας, πέραν των ακαταλλήλων σκηνών που περιέχει. Δεν αντελήφθησαν εάν περιέχει βαθύτερο νόημα. Προτείνω να δει την ταινία και έτερον μέλος της Επιτροπής»...

Ωστόσο, φαίνεται πως υπήρχαν και κάποιοι, ελάχιστοι, που ασφουκτιούσαν στον ρόλο τους. Ένα ιδιόχειρο, πρόχειρο, ανεπίσημο σημείωμα που αφορούσε στην ταινία του Νίκου Κούνδουρου *Οι Παράνομοι*, μια ταινία που αντιμετώπισε προβλήματα με τη λογοκρισία ήδη από το 1958, όταν πρωτοβγήκε στους κινηματογράφους και φυσικά απαγορεύτηκε εκ νέου από τη Χούντα, είναι χαρακτηριστική. Στο τέλος του σημειώματος ο συντάκτης του καταγράφει τη διαφωνία του με την απαγόρευση της ταινίας και σημειώνει στα γαλλικά: *parce que vous êtes malade à la tête...*

Η λογοκρισία της Χούντας ήταν προληπτική αλλά και κατασταλτική. Όλες οι νέες ελληνικές ταινίες έπρεπε πρώτα να υποβάλλουν τα σενάρια τους, για να πάρουν άδεια γυρισμάτων και, αφού ολοκληρωθούν, να προβληθούν

στις αρμόδιες επιτροπές, όπως άλλωστε και όλες οι ξένες ταινίες, προκειμένου να πάρουν άδεια προβολής. Αλλά και οι παλιότερες ταινίες που είχαν ήδη προβληθεί στο παρελθόν και ζητούσαν να επαναπροβληθούν, έπρεπε να περάσουν ξανά από τις επιτροπές ελέγχου. Ο,τιδήποτε θεωρούσαν ότι ήταν αντίθετο με το γνωστό τρίπτυχο « Πατρίς, Θρησκεία, Οικογένεια», ξέφευγε από την αισθητική του κιτς που καθιέρωσαν, ή, απλώς, δεν καταλάβαιναν, έπρεπε να απαγορευθεί ή να λογοκριθεί. Οι εκθέσεις των επιτροπών λογοκρισίας είναι αποκαλυπτικές. Είναι κείμενα μοναδικά. Πραγματικά μνημεία μισαλλοδοξίας, παραλογισμού, αλλά και γελοιότητας. Στο στόχαστρό τους μπαίνουν όχι μόνο οι πολιτικές και κοινωνικές ταινίες ή οι ταινίες τέχνης, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά ακόμη και εμπορικές ταινίες με ένα σκεπτικό που συχνά ξεπερνά κάθε φαντασία, καλύπτοντας μια τεράστια γκάμα. Από το *Κιέριον* του Δήμου Θεού, τους *Βοσκούς της Συμφοράς* του Νίκου Παπατάκη και την *Ευδοκία* του Αλέξη Δαμιανού, μέχρι την *Κόρη μου, τη Σοσιαλίστρια* του Αλέκου Σακελλάρου και τον *Παπατρέχα* του Ερρίκου Θαλασσινού, για να αναφέρω μερικά μόνο ενδεικτικά παραδείγματα. Και από το *Θωρηκτό Ποτέμκιν* του Αϊζενστάιν, το *Jesus Christ Super Star*, του Νόρμαν Τζούισον, αλλά και γαλλικά και αμερικανικά επίκαιρα που αναφέρονται στο Μάη του '68 και τις διαδηλώσεις για τον πόλεμο στο Βιετνάμ, μέχρι τον *Χωροφύλακα του Σεν Τροπέ*, του Ζαν Ζιρό με τον Λουί ντε Φινές... Πέρα από τις σκηνές που κόβονται για πολιτικούς λόγους, γιατί διαδίδουν ανατρεπτικές ιδέες, δυσφημούν τη χώρα, περιέχουν τολμηρές σκηνές, ή υπονομεύουν τα χρηστά ήθη και «ασκούν δυσμενεστάτην επίδρασιν εις την ηθικοπλαστικήν διαπαιδαγώγησιν των νέων», όπως συμβαίνει με το *Γούντστοκ* του Μάικλ Γουάντλι, υπάρχουν κι άλλες που πραγματικά σε αφήνουν άναυδο: από *Το Κανόνι και τ' Αηδόνι* των αδελφών Καμπανέλλη κόβεται μια σκηνή, γιατί θεωρείται προσβλητική για τους Γερμανούς αξιωματικούς την εποχή της Γερμανικής Κατοχής, ενώ από το *Πήρε ο Άνεμος τα Όνειρά μου*, του Οδυσσέα Κωστελέτου «περικόπτονται αι σκηναί καθ' ας θραύονται πιάτα εις κέντρα διασκεδάσεως», για να αναφέρω δυο μόνο παραδείγματα. Εξίσου, όμως, εκπλήσσουν και οι σκηνές που κόβονται για λόγους... αισθητικής. Το *Λος Ολβιδάδος* του Λουίς Μπουνιουέλ απαγορεύεται, γιατί «στερείται παντελώς καλλιτεχνικής αξίας και αναμφισβητήτως θα επιδράσει επιβλαβώς εις την αισθητικήν ανάπτυξιν του λαού...», ενώ η έκθεση λογοκρισίας των ταινιών του Μπέργκμαν είναι πραγματικά ανατριχιαστική.

Επίσης απαγορεύονται οι ταινίες ή κόβονται οι σκηνές που αναφέρονται σε καλλιτέχνες που το όνομά τους ήταν στη μαύρη λίστα της Χούντας, όπως του Μίκη Θεοδωράκη, της Μελίνας Μερκούρη ή της Ειρήνης Παππά, για να αναφέρω μερικά μόνο χαρακτηριστικά παραδείγματα. Ο κατάλογος των ταινιών που λογοκρίνονται ή απαγορεύονται είναι ατέλειωτος... Παραθέτω χαρακτηριστικά μερικούς ακόμη τίτλους: *Πρόσωπο με Πρόσωπο*, του Ροβήρου Μανθούλη, *Το Μπλόκο*, του Άδωνι Κύρου, *Χιροσίμα, Αγάπη μου*, του Alain Resnais, *Η Ωραία της Ημέρας*, του Luis Bunuel, *Η Κυρά μας η Μαμή*, του Αλέκου Σακελλάρου,

Ο Δράκος, του Νίκου Κούνδουρου, *Ηλέκτρα*, του Μιχάλη Κακογιάννη, *Με Κομμένη την Ανάσα*, του Jean Luc Godard, *Η Μάχη της Αλγερίας*, του Gillo Pontecorvo, *Ρώμη, Ανοχύρωτη πόλη*, του Roberto Rossellini, *Αληθινός Φασισμός* του Μιχαήλ Ρομ, *Το Δειλινό της Μεγάλης Σφαγής* του John Ford, *Woodstock*, του Michael Wadleigh, *If*, του Lindsay Anderson, *Φράουλες και Αίμα*, του Bruce Davison, *Ο Κομφορμίστας*, του Bernardo Bertolucci, *Zabriskie Point* και *Μπλόου απ*, του Michelangelo Antonioni, *Το Κουρδιστό Πορτοκάλι*, του Stanley Kubrick, *Οιδίποδας και Θεώρημα*, του Pier Paolo Pasolini, *Ο Θίασος*, του Θόδωρου Αγγελόπουλου.

Ο τίτλος της ταινίας είναι φυσικά ειρωνικός... *Στοργή στον λαό* ήταν ένα σύνθημα της προπαγάνδας της Χούντας, τυπωμένο με σφραγίδα σ' ένα επίσημο έγγραφο, που ανέπτυσε την πολιτική του καθεστώτος απέναντι στον κινηματογράφο. Η διαστροφή της γλώσσας και το πομπώδες ύφος είναι, ως γνωστόν, χαρακτηριστικό της αισθητικής των φασιστικών καθεστώτων, που θέλουν να εμφανίζονται ως στοργικοί πατέρες, προστάτες του λαού...

Η φόρμα της ταινίας, στην οποία απέφυγα κάθε είδους επεξηγηματικό voice over, ή εύκολο σχολιασμό, βασίζεται σε μια αντιστικτική δομή ανάμεσα στις προπαγανδιστικές και τις απαγορευμένες εικόνες, αφήνοντας το ανεκτίμητο αυτό υλικό, που ερχόταν για πρώτη φορά στο φως, να μιλήσει μόνο του. Εκτός από τα αποσπάσματα των ταινιών που λογοκρίθηκαν ή απαγορεύθηκαν, το ντοκιμαντέρ περιλαμβάνει επίκαιρα της εποχής, συνεντεύξεις σκηνοθετών, καθώς και απόρρητα έγγραφα που έρχονται για πρώτη φορά στο φως, επιχειρώντας να δώσει μια αποκαλυπτική εικόνα των μηχανισμών ελέγχου του καθεστώτος, αλλά και συνθέτοντας, συγχρόνως, μια τοιογραφία της εποχής.

Θα ήθελα, τέλος, να επισημάνω ότι τις κομμένες σκηνές που ανακάλυψα στο αρχείο της Χούντας, τις χρησιμοποίησα, όπως ακριβώς τις βρήκα -κι όχι στη σημερινή αποκατεστημένη τους μορφή. Ήταν μια αισθητική επιλογή. Δεν θέλησα να σβήσω από πάνω τους τα σημάδια της βάνουσης μεταχείρισης, την οποία έχουν υποστεί. Οι όποιες φθορές τους και τα αλλοιωμένα τους χρώματα εγγράφουν, κατά τη γνώμη μου, πάνω στο σώμα της ταινίας, το ίδιο το σελιλόιντ, το τραύμα της λογοκρισίας. ■